

УДК: 780.614.13+78.071 2

Костюк Наталія Василівна

молодший науковий співробітник
науково-дослідного сектору "Музей кобзарства",
Національний історико-етнографічний
заповідник "Переяслав"
(Переяслав-Хмельницький, Україна)
muzeum-buro@ukr.net

Kostyuk Natalia

Research Associate,
research sector 'Museum of Kobza-playing',
National Historical and Ethnographic Reserve 'Pereiaslav'
(Pereiaslav-Khmelnyskyi, Ukraine)

ВІКТОР ЮРІЙОВИЧ МІШАЛОВ – ПОДВИЖНИК ВІДРОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ДАВНЬОГО МУЗИЧНОГО ІНСТРУМЕНТА – НАРОДНОЇ ДІАТОНІЧНОЇ БАНДУРИ

VIKTOR MISHALOV – THE DRIVING FORCE FOR REVIVAL OF THE ANCIENT MUSICAL INSTRUMENT – FOLK DIATONIC BANDURA – IN UKRAINE

Анотація

Стаття присвячена ролі представника української діаспори Австралії та США, бандуриста, дослідника історії кобзарського руху в Україні, композитора Віктора Мішалова у відродженні народного інструмента кобзарів – діатонічної старосвітської бандури та харківського способу гри за Г. М. Хоткевичем, збереженні інформації про діяльність та побутування в Україні традиційних сліпих кобзарів та висвітленні ролі Г. М. Хоткевича в історії традиційного кобзарства.

Ключові слова: народна діатонічна бандура, харківсько-зіньківський спосіб гри, харківська бандура, відродження, просвітник, подвижник, діаспора, дисертація, кобзарські цехи.

Summary

The article is about the role of Viktor Mishalov (a representative of the Ukrainian diaspora in Australia and the USA, bandura-player, researcher of the history of the kobzar movement in Ukraine, composer) in the revival of the national instrument of kobzars – the old-world diatonic bandura and the Kharkiv manner of playing by Khotkevych as well as preservation of information about the activity and existence of traditional blind bandura-players in Ukraine and highlighting the role of H. M. Khotkevych in the history of traditional kobzar-playing.

Key words: folk diatonic bandura, Kharkiv-Zinkivsky way of play, Kharkiv bandura, revival, enlightener, ascetic, diaspora, dissertation, kobza shops.

Мета дослідження – з'ясувати роль представника української діаспори Австралії та США, бандуриста, дослідника історії кобзарського руху в Україні, композитора, прогресивного просвітника Віктора Мішалова у відродженні народного інструмента кобзарів – діатонічної старосвітської бандури та харківського способу гри за Г. М. Хоткевичем.

Під час дослідження застосовані такі методи:

- загальнонауковий (систематизація і логічність викладу),
- історичний (структурно-логічний, порівняльний),
- емпіричний (інтерв'ювання, опитування респондентів, які були очевидцями співпраці представників української діаспори в США, Австралії та співробітників Музею кобзарства в Переяславі-Хмельницькому.

Основними результатами дослідження є визначення внеску В. Ю. Мішалова у збереження інформації про діяльність в Україні кобзарів та висвітлення ролі Г. М. Хоткевича в історії традиційного кобзарства.

Перспективами подальших студіювань є аналіз діяльності української діаспори в Австралії щодо збереження її представниками української ідентичності через розвиток та популяризацію бандури.

Результати дослідження були використані під час реекспозиції Музею кобзарства, у статтях, текстах

тематичної екскурсії, для поповнення матеріалами (світлина, книжки, спогади) допоміжного фонду Національного історико-етнографічного заповідника "Переяслав".

У березні 1989 р. у м. Переяслав-Хмельницькому в складі державного історико-культурного заповідника був відкритий єдиний в Україні та Європі Музей кобзарства. То був час, коли в Україні активно працювали демократичні процеси. Започаткування означеного музею стало своєрідним викликом тоталітарній радянській системі. А ще за півроку, як свідчить запис у наказі № 195 від 16.10.1989 по Переяслав-Хмельницькій музичній школі ім. П. Сениці, при музеї відкрилася Кобзарська школа, де викладали такі дисципліни, як народознавство, фольклор, історія кобзарства. Предмет "Виготовлення народної бандури" викладав Микола Тихонович Товкайло – кандидат історичних наук, археолог, учень Георгія Кириловича Ткаченка (1898–1993). Останній зробив чималий внесок у збереження автентичного кобзарства, згрупувавши патріотично налаштовану молодь, що вчилася грі на народній старосвітській бандурі та виготовляла унікальні, здавалося, втрачені для українців, інструменти: кобзу, торбан, "Вересаєвську кобзу", народну діатонічну бандуру.

У 1980-х рр. у Київській консерваторії ім. П. І. Чайковського навчався австралієць українського походження Віктор Юрійович Мішалов, який відкрив для себе виконання дум Г. Ткаченком у супроводі народної бандури. Він пише: "Для мене виконання Г. Ткаченка було відкриттям. Відкриттям вартісним, бо в мистецтві Георгія Ткаченка відчувався зв'язок зі справжнім кобзарством, а я вважав, що справжній бандурист мусить бути близько ознайомленим з залишками кобзарської старовини і тут автентичне виконання та жива кобзарська традиція"¹.

Відтоді В. Мішалов почав займатися питанням відродження історії кобзарського руху в Україні. З дитинства він жив в оточенні представників української громади, які постійно організовували активні інституції суспільного життя – Пласт, Рідна школа, Сіднейська українська громада. Він вивчав гру на бандурі під керівництвом свого дядька, Григорія Бажула, та Петра Деряжного. Як стипендіат Австралійської ради мистецтв навчався грі на бандурі у видатних митців, представників української діаспори США – П. Ф. Гончаренка, Г. Т. та П. І. Китастих, В. К. Ємця та Л. Г. Гайдамаки. У 1979–1984 рр. навчався у Київській консерваторії по класу бандури (проф. С. Баштан).

Після знайомства з Г. К. Ткаченком В. Мішалов перейняв у нього спосіб гри на народній діатонічній бандурі та замовив цей унікальний давній український інструмент у М. Т. Товкайла.

Відтоді В. Мішалов викладав у школах Австралії, навчався в аспірантурі, захистив дисертацію, брав участь у концертах, займався композиторською діяльністю, здійснював аудіозаписи складних музичних творів на академічній бандурі. Водночас В. Мішалов активно досліджував і популяризував народну старосвітську бандуру, гастролуючи з репертуаром українських композиторів Австралією, Європою, Північною Америкою та Україною з сольними концертами, а також у супроводі симфонічного оркестру.

В. Ю. Мішалов активно розвиває бандурне мистецтво за кордоном у центрах української еміграції, популяризуючи все, що пов'язано з Україною. Саме йому належить відкриття для українців імені співачки з унікальним тембром голосу – Квітки Цісик, пісні якої В. Мішалов в Україні поширював за допомогою магнітофонних записів.

Подвижницька діяльність В. Ю. Мішалова у світовій популяризації української культури була оцінена урядом незалежної України. У жовтні 1999 р. йому було присвоєно звання Заслуженого артиста України. У лютому 2009-го в Харківській державній академії культури і мистецтв В. Мішалов захистив кандидатську дисертацію "Культурно-мистецькі аспекти генези і розвитку виконавства на харківській бандурі". В серпні 2009 р., за каденції В. А. Ющенка, його було відзначено орденом "За заслуги" III ст.²

Відкриття кобзарської школи при Музеї кобзарства Національного історико-етнографічного заповідника "Переяслав" (далі – НІЕЗ "Переяслав"), де навчали не лише гри на народній старосвітській бандурі, а й майструванню інструмента, добре сприйняли представники української діаспори, зокрема, В. Мішалов, який неодноразово приїздив до Музею кобзарства з виступами. Під час одного з таких візитів він передав музею бандуру майстра з Австралії Федора Деряжного (Е–3 766, KB № 25 983), на якій грав його дядько, Григорій Іванович Бажул, та подарував портрет Г. Бажула з цією бандурою роботи його дружини, малярки Людмили Бажул (ТЗ–4 409)³.

1 Мішалов В. Ю. Спогади про Георгія Кириловича Ткаченка // Традиційні музичні інструменти кобзарів і лірників: Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю (2 червня 2017 р.). – Харків, 2017. – С. 221.

2 Вертій Олексій. "Розбудив українське єство". Нотатки про концертну подорож Віктора Мішалова "Шляхами кобзарів" / Рідний край. – № 2 (25). – 2011. – С. 227.

3 Інвентарні книги фондової групи "Етнографія" НІЕЗ "Переяслав". – № 1–6.

Нині В. Мішалов є автором понад 90 статей і розвідок про українську музику, кобзарство й історію бандури. В. Мішалов продовжує досліджувати життя і творчість Г. М. Хоткевича, присвячує чимало часу грі на академічній харківській бандурі на 71 струну. В. Мішалов є автором музики до кількох документальних фільмів⁴.

У липні – серпні 2010 р. за сприяння Товариства українського козацтва імені І. Богуна в Австралії та за підтримки Міністерства культури і туризму України, Товариства зв'язків з українцями за межами України “Україна – Світ” та Центру національних культур відбулися гастролі “Шляхами кобзарів” В. Ю. Мішалова, в межах яких він виступав у містах і селах Волинської, Закарпатської, Київської, Львівської, Полтавської, Сумської, Тернопільської, Харківської та Хмельницької областей⁵. Репертуар його концертної програми складався з інструментальних творів і пісень, які до цього ніколи не виконували в Україні: “Коломийка” (муз. М. Колесси), “Таращанський козачок” (обробка П. Гончаренка), “Невільничий ринок у Кафі” (муз. Г. Хоткевича), “Поема про 1933 рік” (сл. О. Веретенченка, муз. Л. Гайдамаки), “Пісня Мазепи” (сл. М. Степаненка, муз. В. Мішалова), мелодекламація “У тієї Катерини” (сл. Т. Шевченка, муз. Г. Хоткевича), українські народні думи “Про бідну вдову” (перейнято від Г. Ткаченка), “Маруся Богуславка” (від кобзаря М. Кравченка), “Буря на Чорному морі” (муз. Г. Хоткевича, слова народні), “Сільський адвокат” (сл. М. Домонтовича, муз. В. Мішалова) та інші твори⁶ (рис. 1).

Як розповідав В. Мішалов, бажання зробити авторський концерт він виявив, навчаючись у Київській консерваторії ім. П. І. Чайковського: “Пам’ятаю, як С. Тельнюк та С. Плачинда організували мій сольний концерт в Спілці письменників. Я запросив свого професора, і коли у той день, по дорозі до Спілки, я зайшов, щоби побачити його і запитати, чи він прийде, професор сказав, що концерту не буде. І дійсно КДБісти зривали плакати та виганяли людей із зали, і врешті вирішили висвітити фільм про Сталіна”⁷.

Коли В. Ю. Мішалов взявся досліджувати харківсько-зінківський спосіб гри на народній бандурі, він перейнявся проблемою так, що почав популяризувати його, проводячи майстер-класи серед братчиків Київського та Харківського кобзарських цехів. Великий майстер гри на бандурі, кандидат мистецтвознавчих наук, В. Ю. Мішалов, як ніхто, знався на витоках розвитку гри на харківській бандурі. Він стверджує: “На жаль, так звані академічні бандуристи (в Україні) майже нічого не знають про свій інструмент і, що прикро, багато не хочуть знати”⁸.

В. Ю. Мішалов розповідає, що у 1920–1930-х рр. органи влади поступово заборонили діяльність мандрівних сліпих кобзарів⁹: “Це все почалося в 30-х рр. коли ліквідували Київську і Полтавську капели в жовтні 1934 р. Цьому передувало те, що з січня 1934 р. музикантам капели перестали сплачувати зарплату, а згодом вирішили, що краще арештувати найбільш прогресивних, патріотично налаштованих музикантів і заборонити їти шляхом оспівування героїчного українського епосу.

У травні 1935 р. була відновлена робота капели бандуристів, де зібрали тих музикантів, які залишилися від обох капел. Її назвали Українська зразкова капела бандуристів, диригентом був призначений росіянин за національністю Михайлов, а адміністраторами – представники єврейської національності Аронський та Берман. Цим керівникам вже була надана чітка вказівка на запровадження кітчевого репертуару художньої “шароварщини”, тобто про українців-алкоголиків та невдалих типів. Так почали змальовувати українця – такі тенденції продовжувалися після війни і до сьогодні ми маємо цю проблему. На керівні посади в музичних закладах часто-густо ставили громадян не української національності, адже не українцеві не пришиєш націоналізм. Їм національні почуття не характерні, вони їх не розуміють взагалі¹⁰.

І до сьогодні ця тенденція зберігається. На кафедрі струно-щипкових інструментів працюють спеціалісти – в більшій мірі люди не української національності, які до української справи далекі – в почуттях, в думках, тому і в репертуарі.

Коли відбувалися події Революції Гідності, в самому серці Києва біля консерваторії, ніхто з них на Майдані не виступав. Навіть коли студентка з міста Рівного попросила в свого педагога – професора, бувшого парторга,

4 Вертій Олексій. Вказ. праця. – С. 229.

5 Там само. – С. 227.

6 Там само. – С. 231.

7 Польові матеріали Костюк Н. В. Записано від В. Ю. Мішалова, 1960 р. н., австралійця українського походження, який тимчасово живе у США, під час бесід. Вересень, листопад 2017 р. [подається з дозволу В. Ю. Мішалова].

8 Там само.

9 Там само.

10 Там само.

щоби бандуристи самі зібрали безплатний концерт в пам'ять Т. Шевченка, то він відмовив. Це свідчить про відсутнє почуття патріотизму. Представники духовного розвитку суспільства не вболівають за українську справу. Тому навіть сьогодні, коли ліквідована комуністична партія, але залишилися викладачі, бувші парторги – вони впливають на дії патріотично налаштованих студентів. Протягом 30 років парторгами ні разу не вибирали скрипаля, піаніста, теоретика, а чи, може, когось із кафедри марксизму-ленінізму. Ні, парторгом консерваторії був бандурист, що лишній раз підтверджує істину – репертуарна політика дуже контролювалася”¹¹.

В. Ю. Мішалов також досліджує архів Гната Хоткевича, зокрема, нотні партитури його музичних творів, які дружина митця, Платоніда Хоткевич, після арешту чоловіка передала його учню – Григорію Бажулу.

В. Мішалов провів ґрунтовний аналіз особливостей конструкції різних видів народної бандури, а відповідно – способів гри та потенційних можливостей розвитку бандури, стверджуючи: “Замовчування здобутків Харківської школи гри на бандурі призвело до того, що переважна більшість бандуристів тут, в Україні, за винятком окремих ентузіастів, нічого не знали не лише про особливості й очевидні переваги харківського способу гри, але й про саме його існування”¹².

Музиканти 1930–1940-х рр. Полтавської та Харківської капел бандуристів володіли технікою, яку розвивав Г. Хоткевич, фізичне знищення якого за безпідставними звинуваченнями у 1938 р. зупинило розвиток харківської бандури. Після Другої світової війни, коли Українська зразкова капела емігрувала до Північної Америки, харківський спосіб гри на бандурі на десятки років став недоступним для українських бандуристів.

Переселенка з м. Донецька, Ганна Давидівна Івахненко (Кулакова), розповідала, що її батько (бандурист Донецької філармонії та учень Никифора Чумака – керівника капели бандуристів містечка Шишаки на Полтавщині) ведучи мову про зустріч із Г. Хоткевичем, згадував його “багатоголосу” бандуру та зауважував, що на такій бандурі можна не лише акомпанувати, а грати складні музичні твори: “Це прямо «малий симфонічний оркестр» маєш в руках!” І звучало обурення батька, що такі бандури знають, слухають і виготовляють в Австралії, Америці, а в Україну навіть як подарунок не дають завезти, а не те, щоб виготовляти”¹³.

У своєму дисертаційному дослідженні В. Мішалов писав: “Створилася парадоксальна ситуація, коли при помітному зростанні числа виконавців потрібно утверджувати життєздатність Харківської школи гри на бандурі серед мало обізнаних офіційних кіл. Фактична відсутність в Україні методологічної основи цього способу гри, виконавського досвіду і належного розуміння з боку педагогів вищої школи, на жаль, суттєво перешкоджає широкому запровадженню навчання на бандурі харківського типу в систему професійної освіти”¹⁴. Пропоноване ним дослідження спрямоване на “подолання сформованих хибних стереотипних уявлень і водночас на заповнення існуючих прогалин у музикознавстві, етномузикознавстві та педагогіці щодо розуміння Харківської школи гри на бандурі”¹⁵.

В. Мішалов продовжує досліджувати це питання, готуючи до захисту докторську дисертацію. Через мережу електронних ресурсів у спільнотах “Бандура форум” та “Кобзарство” він активно поширює з-за океану всю наявну в його особистих архівах інформацію про українське кобзарське мистецтво. Все своє свідоме життя Віктор Юрійович збирає колекцію струнних щипкових музичних інструментів (кобзи, бандури тощо), раритетні листівки із зображеннями українських кобзарів.

Нещодавно ті, кому не байдужа тема історії українського традиційного інструмента, отримали своєрідний духовний дарунок від В. Мішалова. Ось, як він розповідає про пошуки одного унікального інструмента: “У мене студент по бандурі поїхав вчитися до Відня. Я колись читав, що син гетьмана Розумовського, Андрій, коли змушений був залишити Україну у 1792 році, то взяв із собою три бандури. Я дав своєму студенту завдання – знайти інструменти! Він пішов до графа Георгія Розумовського, представився, і загравав йому на бандурі. Граф запросив його до хати і показав реліквію від прапрадіда, яка висіла на стіні. Це інструмент, який Бетховен тримав у своїх руках! Ім'я талановитого учня – Богдан Шутка. З фото видно, що це – панська бандура, яка відповідно до кілочків має 13 приструнків. Унікальному інструменту 230 років!”¹⁶ (рис. 2).

У середині 1990-х рр. в Україні почався активний процес відновлення забутого харківського способу

11 Там само.

12 Лазуркевич Т. Сучасна інтеграція харківської бандури, як один з факторів розвитку академічного кобзарського мистецтва України / Наукові записки. – Серія: Мистецтвознавство. – 2011. – № 1. – С. 105.

13 Польові дослідження Тетері С. А., Костюк Н. В. Спогади респондента Г. Д. Кулакової (Івахненко) 1938 р. н., біженки з м. Донецька, уродженої у м. Шишаки Полтавської області.

14 Лазуркевич Т. Вказ. праця. – С. 103.

15 Там само. – С. 104.

16 Польові матеріали Костюк Н. В. ...

гри на народній бандурі, який здобуває справедливе визнання у колах науковців і дослідників бандурного мистецтва. Найбільший внесок в історію повернення харківської бандури в Україну, зокрема, зробив знаний бандурист, професор Львівської консерваторії Герасименко Василь Явтухович.

В Україні нині відбувається ренесанс і в питанні популяризації сакрального інструмента – народної старосвітської бандури. Відрадно те, що це діється в тих краях (Харків, Полтава, Київ), де особливо безпощадно знищували культуру бандурного музикування та співогри.

В. Мішалов проводить майстер-клас гри на діатонічній бандурі для молодих братчиків кобзарських цехів, демонструючи харківську школу гри за Хоткевичем (рис. 3).

Представники академічної бандури також влаштовують різноманітні конкурси та культурологічні акції на Полтавщині та в Харкові, куди з'їжджаються бандуристи з усієї України. Хоч як нищили бандуру і носіїв бандурного мистецтва, проте унікальний музичний інструмент продовжує жити.

Роки тотального режиму ідеології комунізму, фізичне знищення сліпих мандрівних кобзарів, репресії проти зрячих бандуристів, які переймали український героїчний епос від сліпців – основних його носіїв – зробили свою нищівну справу. Тож наразі значна частка професійних музикантів – бандуристів-академістів відірвана від драматичної сторінки правдивої історії народної бандури.

Саме тому В. Мішалов організовує і проводить семінари, присвячені харківському способу гри. Він, як постійний член журі Міжнародного конкурсу виконавців на народних інструментах ім. Г. Хоткевича, у листопаді 2010 р. для участі у п'ятому конкурсі привіз до Харкова свого учня, Бориса Остапенка, з новою харківською бандурою, виготовленою американським майстром Біллом Вецалом¹⁷.

Також, спільно з пан-майстрами Київського та Харківського кобзарських цехів – Миколою Тихоновичем Товкайлом та Костянтином Черемським, В. Мішалов організував видання низки книжок, покликаних підтримувати розвиток і становлення виконавської школи Г. Хоткевича. Харківський Фонд національно-культурних ініціатив ім. Г. Хоткевича опублікував "Підручник гри на бандурі" Г. Хоткевича (2004), "Бандура та її можливості" (2007), "Твори для харківської бандури" (2007), "Бандура та її репертуар" (2009), "Вибрані твори для бандури" (2010), "Бандура та її конструкція" (2010)¹⁸.

Варто зауважити, що ця масштабна робота провадиться за сприяння істинних патріотів українського традиційного кобзарства, зокрема, В. Ю. Мішалова.

18–19 червня 2016 р. одночасно з проведенням VIII-го Фестивалю епічної традиційної творчості кобзарів відбулася Міжнародна науково-практична конференція "Традиційна бандура: минуле, сучасне, майбутнє" за участі В. Ю. Мішалова, який також допоміг у виданні матеріалів конференції. На цьому науковому форумі, присвяченому 160-літтю з дня народження Порфирія Мартиновича, порушували актуальні питання дослідження і сучасного розвитку традиційної (діатонічної, народної) бандури.

Нині до відродження харківської бандури в Україні доклали зусиль як представники української діаспори (Зіновій Штокалко, Андрій Горняткевич, Микола Чорний-Досінчук, Олег Махлай, Петро Деряжний, Юліан Китастих), так і представники Харківського та Київського кобзарського, Львівського лірницького цехів. Завдяки їм відродження та поширення харківської бандури і притаманного їй способу гри в Україні набирає дедалі ширших обертів. Питання збереження інформації про розвиток кобзарської традиції та бандурного мистецтва в Україні ХХ ст. досліджують представники української діаспори, які з бандурою в руках несуть світові правду про Україну, яка вільна від тоталітаризму і перебуває на етапі незалежного державного становлення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. *Вертій Олексій* "Розбудив українське єство". Нотатки про концертну подорож Віктора Мішалова "Шляхами кобзарів" / Рідний край: Науковий публіцистичний художньо-літературний альманах / Полтав. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. – 2011. – № 2 (25). – С. 225–236.

2. Інвентарні книги фондової групи "Етнографія" НІЕЗ "Переяслав". – № 1–6.

3. *Лазуркевич Т.* Сучасна інтеграція харківської бандури, як один з факторів розвитку академічного кобзарського мистецтва України / Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – Серія: Мистецтвознавство. – 2011 – № 1. – С. 103–109.

4. *Мішалов В. Ю.* Культурно-мистецькі аспекти генези і розвитку виконавства на харківській бандурі: стенограма автореф. ... дис. канд. мистецтвознавства: 26.00.01 "Теорія та історія культури" / Віктор Мішалов. –

¹⁷ Там само.

¹⁸ *Вертій Олексій*. Вказ. праця. – С. 278.

Харків: ХДАК, 2009 – 19 с.

5. Мішалов В. Ю. Спогади про Георгія Кириловича Ткаченка // Традиційні музичні інструменти кобзарів і лірників: Мат. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (2 червня 2017 р.); упоряд. К. П. Черемський; НЦНК "Музей Івана Гончара". – Харків: Видавець Олександр Савчук; 2017. – 240 с.

6. Польові матеріали Костюк Н. В. Записано від В. Ю. Мішалова, 1960 р. н., австралійця українського походження, який тимчасово живе у США, під час бесід. Вересень, листопад 2017 р. [подається з дозволу В. Ю. Мішалова].

7. Польові дослідження Тетері С. А., Костюк Н. В. Спогади респондента Г. Д. Кулакової (Івахненко) 1938 р. н., біженки з м. Донецька, уродженої у м. Шишаки Полтавської області.

REFERENCES

1. Vertiy Oleksiy "Rozbudyv ukrainske yestvo" – notatky pro koncertnu podorozh Viktora Mishalova "Shlyakhmy kobzariv" / "Ridnyi kraj" Almanakh Poltavskoho derzhavnoho pedahohichnoho univesitetu. – № 2 (25). – 2011. – 261 s.

2. Invertarni knyhy fondovoi hrupy "Etnohrafiia" Nacionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka "Pereyaslav". – № 1–6.

3. Lazurkevych T. Suchasna intehtaciya kharkivskoi bandury, yak ody z faktoriv rozvytku akademichnoho kobzarskoho mystectva Ukrainy / Naukovi zapysky. Seriya: Mystectvoznnavstvo. – 2011. – № 1. – S. 103–109.

4. Mishalov V. U. Kulturno-mystecki aspekty genezy i rozvytku vykonavstva na kharkivskiy banduri: stenohrama avtoreferatu dysertacii kandydata mystectvoznnavstva: 26.00.01 "Teoriya ta istoriya kultury" / Victor Mishalov. – X.: XDAK, 2009 – 19 s.

5. Mishalov V. U. "Spogady pro Heorhiya Kyrylovycha Tkachenka" Tradyciyni muzychni instrumenty kobzariv i lirnykiv: Materialy naukovo-praktychnoi konferencii z mizhnarodnoiu uchastiu (2 chervnya 2017 r.) uporyad. K. P. Cheremskiy. – Kharkiv: Vydavec Oleksandr Savchuk 2017; NCNK "Muzei Ivana Honchara", 2017. – 240 s.

6. Poliovi materialy Kostyuk N. V. Zapysano vid Mishalov V. U. 1960 r. n. Avstraliycya ukrainskogo pokhodzhennya, yakui tymchasovo zhyve v Americi, pid chas besid. Dialohy – veresen, lystopad 2017 r. [podayetsya z dozvolu V. U. Mishalova].

7. Poliovi doslidzhennya Teteri S. A., Kostyuk N. V. Spohady respondentu H. D. Kulakovoї (Ivakhnenko) 1938 r. n., bizhenki z m. Donecka, urodzhenoї u m. Shyshaky Poltavskoi oblasti.

Перелік ілюстрацій:

Рис. 1. В. Мішалов проводить майстер-клас гри на народній діатонічній бандурі під час Міжнародної науково-практичної конференції. Київ НЦНК "Музей Івана Гончара" (травень 2016 р.)

Рис. 2. Панська бандура графа Розумовського, вивезена в Австрію у 1792 р., яку розшукав Б. Шутка – учень В. Мішалова.

Рис. 3. В. Мішалов проводить майстер-клас гри на народній діатонічній бандурі під час Міжнародної науково-практичної конференції. Київ НЦНК "Музей Івана Гончара" (травень 2016 р.).

Рис. 1

Рис. 2

Рис. 3